'ਚੁੱਪ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪੀਕਰਣ: ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ

ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ

ਗੌਰਮਿੰਟ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮਨ, ਕਠੂਆ।

ਅਸਤਿਤਵਾਦ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਸੌਰੇਨ ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਦਾ ਇੱਕ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ, 'ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਰੋਗੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਕਿ 'ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰੋ' । ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ 'Leap of Faith' ਯਾਨਿ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਛਲਾਂਗ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਰਨ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਬੌਧਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ ਇਬਰਾਹਮ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਪੁਤਰ ਤੱਕ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਕੇ ਸੱਚ ਲਈ ਜੀਉਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਛਲਾਂਗ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ' ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਲਈ ਤਾਂ ਪਰਮ-ਸੱਤਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੱਕ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਅਨੇਕਾਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਕ ਉਪਜ ਹੈ।

ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ, ਹਾਇਡੈਗਰ ਅਤੇ ਸਾਰਤਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਸਤਿਤਵਾਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਜ਼ਮ ਵਿੱਚੋਂ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਇਸ ਅੰਦਰਲੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਗਿਆਨ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗਿਆਨ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਪ੍ਰਵਚਨ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਸਤਿਤਵਾਦ ਇੱਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਕੂਲ ਵਜੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਅਸਤਿਤਵਾਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਲਈ ਮੂਲਭੂਤ ਮਨੁੱਖੀ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਡਰ, ਚਿੰਤਾ, ਤੌਖਲਾ, ਪਛਤਾਵਾ ਅਜਿਹੇ ਮੂਲਭੂਤ ਮਨੁੱਖੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸਤਿਤਵਾਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬੌਧਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਕਾਲ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦੇਖ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਵੈ ਦਾ ਪਦਾਰਥੀਕਰਣ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਨਾਤਮੀਕਰਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਅਨਾਤਮੀਕਰਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵਾਂਗ ਆਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨਾਤਮ ਭਾਵ ਬਗੈਰ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪਾਏ ਸ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਇਸਦਾ ਅਨਾਤਮੀਕਰਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਣਾ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਲੜਣ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਤਾ ਧਿਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੱਤਾ ਦੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਵ ਸ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਚੁੱਪ ਹੋਕੇ ਸਵੈ 'ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਇਸਦੇ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਅਸਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬੱਚਦੇ ਹੋਏ ਸਵੈ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਰਕੇਗਾਰਦ ਵਰਗੇ ਕਿਸੇ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਕੇ, ਆਪਣੀ ਹਰ ਕਿਰਤ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ ਕਿ-

ਚੁੱਪ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵਾਚਦਾਂ

ਚੁੱਪ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਮੈਂ ਜੁਬਾਂ ਸੀਤੀ ਨਹੀਂ।

ਜਾਂ

ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਰਦ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ਚੁੱਪ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ਾਲ

ਉਮਰਾਂ ਤੱਕ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਸ਼ਾਇਰ ਤੋਂ ਪੜਤਾਲ।

ਇਹ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਟਿਆਲਾ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਹ ਅਵਿਧਾਰਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਰ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਸਮਝਦਿਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਪੜ੍ਹਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਨਰ-ਪੜ੍ਹਤ ਇਸ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦੀ ਵਿਧੀ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸੰਕਲਪੀਕਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਹਰ 'ਚੁੱਪ ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ 'ਵਿਚਾਰ' ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਦ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਤੋਂ, ਇਸਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਅਰਥ ਖੋਲਦਿਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਪੀਕਰਣ ਅਸਤਿਤਵੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਲਾਟੀ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, 'ਚੁੱਪ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵਾਚਦਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀਕਰਣ 'ਚੁੱਪ' 'ਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਬਹੁ-ਪਰਤੀਂ ਸੱਚਾਈ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਰ ਪਰਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਅਰਥੀਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸ਼ਲੇਸ਼ ਅਲੰਕਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਚੁੱਪ' ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚਲੇ ਕੁਦਰਤੀ ਅੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸੋਚਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੋਲ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਦਾ ਦਵੰਦ ਟਾਲਸਟਾਏ ਦੁਆਰਾ 'ਅੱਨਾ ਕਾਰਨਿਨਾ' ਨਾਵਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ 'ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਦੁੱਖ' ਦੇ ਦਵੰਦ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਟਾਲਸਟਾਏ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਦੁੱਖੀ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਬੋਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਰ ਚੁੱਪ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਵਕੇਲੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚਲੇ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ-ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਦੀ ਦੀ ਧਰਾਤਲੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਚੁੱਪ ਲਗਭਗ ਹਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵਾਦੀ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵਰਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਕੋਹਰਾਮ ਦੀ ਚੁੱਪ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਈਰਾਨ, ਇਰਾਕ, ਫਲਸਤੀਨ ਦੀਆਂ ਖੌਫਨਾਕ ਚੁੱਪਾਂ ਤੋਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਅਲਗ ਹਨ। ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, "ਗੁਲਾਟੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ key brick 'ਚੁੱਪ' ਹੈ।" ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, "ਚੁੱਪ ਸਤੀਸ਼ ਗੁਲਾਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਨੀਸਾਨ ਚਿਹਨ ਹੈ।" ਚਿਹਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਗੁਲਾਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚਲੀ ਚੁੱਪ, 'ਖਾਲੀ ਚਿਹਨ' ਹੈ। ਖਾਲੀ ਚਿਹਨ ਅਜਿਹਾ ਚਿਹਨ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ

ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਚਿਹਨਕ ਅਤੇ ਚਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਦੇ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਕਦੇ ਅਨੈਤਿਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਦਾ ਪਾਸਾਰ ਨਿੱਜ- ਪਰ, ਕੁਦਰਤੀ-ਸਮਾਜਿਕ, ਨੈਤਿਕ-ਅਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ-ਰੂਹਾਨੀ ਜਿਹੇ ਦਵੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਵੰਦ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਕ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਪਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਭਣ ਸਮੇਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਵਜੋਂ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਮੁਸਲਸਲਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਦਿਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੰਗਤੀ ਦੋਸ਼ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸਤਿਤਵੀ ਪਰਿਪੇਖ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਤਾ ਜੀਵੰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਵੈ ਜਿਸ ਦਾ ਤੱਤ-ਸਾਰ ਇਕਹਿਰੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰੀਕਰਣ ਰਾਹੀਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਸਾਰਤੇਰੀਅਨ ਸੰਕਲਪ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡਾ ਸਵੈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਵੈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਵਿੱਚ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦਲਿਤ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਵਚਨ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ 'ਦਲਿਤ ਆਤਮ' ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਦਲਿਤ ਅਤੇ ਅਛੂਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਵੈ ਇਕੋਂ-ਸਮੇਂ ਨਿੱਜ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਵੈ ਸਾਕਾਰਤਮਕ ਅਤੇ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮ ਨੂੰ ਘੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਲਿਤ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ-ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਚੁੱਪ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਤੀਗਤ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਭੇਦਭਾਵ ਤੋਂ ਪੀੜਿਤ, ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੇਂ

ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਵੈ-ਗਿਲਾਨੀ ਵਾਲੀ ਚੁੱਪ ਵੀ ਉਸਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਚੁੱਪਾਂ ਨਿਰੰਤਰ ਉਸਦਾ ਆਤਮ ਘੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਸਵੈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਲਾਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਲਾ 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਪ੍ਰਸੰਗਮੂਲਕ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੰਦਰਭ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਰਤੋਂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਚਿਹਨ ਵਜੋਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸਦਾ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ ਕਾਵਿ-ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਤਮਕ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ। ਇਸਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਗੁਲਟੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪਰੋਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸਤਿਤਵਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅਸਤਿਤਵਾਦੀ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਮਨੁੱਖੀ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਂ ਸੰਵੇਦਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਵੈ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਤਿਤਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ, ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੜ੍ਹਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਚੁੱਪ' ਨੂੰ ਅਸਤਿਤਵੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਿਆਂ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ 'ਚੁੱਪ' ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚੁੱਪ' ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਰਤ ਦੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚਿੰਤਕ ਇੱਕ ਪਦ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਪਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਕਮਾਲ ਸਿਰਫ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਪਦ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਰਥਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਧਾਰਨ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਨਵ-ਅਰਥ ਪਾਸਾਰਤਾ ਕਾਰਨ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਡੇਕਾਰਟੀਅਨ ਫਲਸਫੇ ਵਿੱਚ 'ਦੇਹ' ਪਦ, ਦੇਹ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ

ਸਮਝ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਡਾ. ਗੁਰਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਪਦ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚਲੇ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਵੀ 'ਚੁੱਪ' ਪਦ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸੰਕਲਪੀਕਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ 'ਚੁੱਪ' ਦਾ ਸੰਕਲਪੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਵਰਗੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਅਸਲ ਇੱਕਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਕਾਇਨਾਤੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਵੀ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਜ਼ਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦਿਆਂ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚੁੱਪ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਂ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰੇ, ਪਹਾੜ, ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ, ਸਮੁੰਦਰ, ਅਸਮਾਨ, ਪੰਛੀ, ਪਾਣੀ ਸਭ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਕਲੱਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਕਲੱਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਜਿਹੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਇਕਲੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਕੇ, ਇੱਕਲਤਾ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕਲਤਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਕੇ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇੱਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇੱਕਲਤਾ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਨਿਸ਼ਬਦਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਜੀਵੰਤ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ ਚੁੱਪ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲ 'ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ' ਵਜੋਂ ਲਗੇਗੀ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ, ਸੰਚਾਰ ਸਮੇਂ ਸਵੈ-ਪਰ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ-ਮੂਲਕ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਬਾਰੇ ਘਾਟ, ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਤੌਖਲੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਸਮੇਂ ਸਵੈ-ਪਰ ਸੰਬੰਧਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ, ਦੁਹਰਾਓ ਅਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਵਿਚਾਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ 'ਪਰ' ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੇ। ਲੇਕਿਨ ਚੁੱਪ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਚੇਤੰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਹਿਜ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਪਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ-ਮਾਧਿਅਮ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਵੈ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ 'ਸਵੈ' ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ 'ਪਰ' ਮੰਨਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਾਰਜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ 'ਚੁੱਪ' ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ-ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ 'ਪਰ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਬਹੁੱਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

ਧਰਤੀ, ਅੰਬਰ, ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ, ਚੁੱਪ ਦਾ ਮਾਇਆ ਜਾਲ।

ਚੁੱਪ ਅੰਦਰ ਹੈ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚੁੱਪ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ਾਲ।

ਚੁੱਪ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਹੈ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਸੁਰਤਾਲ।

ਚੁੱਪ ਅੰਦਰ ਅਣਗਿਣਤ ਗੁਫਾਵਾਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਦੇ ਨਾਲ…

ਚੁੱਪ ਸਾਹਾਂ ਦੀ, ਭਟਕਣ ਦੀ ਚੁੱਪ, ਚੁੱਪ ਲਹੂ ਦੀ ਤਾਲ।

ਚੁੱਪ ਕਬਰ ਦੀ, ਖੰਡਰ ਦੀ ਚੁੱਪ, ਚੁੱਪ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੰਕਾਲ।

ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਚੁੱਪ, ਚੁੱਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ, ਚੁੱਪ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਭਾਲ।

ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਭਖਦਾ ਮਸਲਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਤਰਲ ਖ਼ਿਆਲ।

ਚੁੱਪ ਨੇ ਐਸੀ ਚੁੱਪ ਵਰਤਾਈ, ਚੁੱਪ ਨੇ ਸਭੇ ਸਵਾਲ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 'ਚੁੱਪ' ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਾਵਿਤ ਆਕਾਰ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਅਤਿ-ਕਥਨੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਮੂਲਕ ਅਲ਼ੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਵੀ 'ਚੁੱਪ' ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਆਂਮੂਲਕ ਅੰਲਕਾਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਰਤਾਰਾ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ :

ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਾਜ਼ ਬਣੀ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਬਣਿਆ, ਫਿਰ ਬੰਦਾ,

ਮਗਰੋਂ ਕਿਧਰੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਬਣੀ।

ਆਵਾਜ਼ ਕਵੀ ਲਈ ਬਾਅਦ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਦ ਦੀ ਉਪਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰੂਪੀ ਸਾਜ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਜਦੀ ਹੈ। 'ਚੁੱਪ' ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲਦਿਆਂ ਗੁਲਾਟੀ ਦਾ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਭੌਤਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ 'ਚੁੱਪ' ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:

ਸਮੁੰਦਰ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਵਗਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ

ਥਲਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹਨ ਰਖਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ...

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ,

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਅੰਦਰ ਸਮੇਟੀ ਰਖਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ।

ਨਦੀ ਦਾ ਚੁੱਪ ਸੰਸਾਰ, ਸ਼ਿਅਰ ਵਿੱਚ ਨਦੀ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਵੀ 'ਸਫ਼ਰ' ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ-

ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਤੋਰ ਇਸਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੈ ਉਡਾਣ,

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਿਸੂਸਦਾ ਸਫ਼ਰ।

ਚੁੱਪ ਦੀ ਗੁਫ਼ਾ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸੁਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ,

ਅਨਹਦ ਨੂੰ ਛੇੜ ਜਾਵੇ ਜਦ ਬੋਲਦਾ ਸਫ਼ਰ।

ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ 'ਚੁੱਪ ਦੀ ਗੁਫ਼ਾ' ਦੀ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਅਨਹਦ ਨੂੰ ਛੇੜਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਮੰਤਵ ਬੌਧਿਕ ਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਮੰਨਣ 'ਤੇ ਹੈ। ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਹੋਣਾ, ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣਾ ਸੋਂਦਰਯ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਵੀ ਇਸ 'ਚੁੱਪ' ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੁੱਧ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵੈ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬੁੱਧ ਦੀ ਚੁੱਪ, ਹਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਵੱਲੋਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਚੁੱਪ ਜੋ ਉਸਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਧ-ਚਿਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਜੀਵੰਤ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਉਹ 'ਸਵੈ ਦੇ ਸ਼ੋਰ' ਤੋਂ ਪਾਰ ਵੱਸਦੇ 'ਆਤਮ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ' ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਚੁੱਪ-ਚੁੱਪੀਤੇ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਾਟੀ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਪ ਨੂੰ 'Aesthetics of Existence' ਭਾਵ 'ਅਸਤਿਤਵ ਦੇ ਸੁਹਜ' ਦੇ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

The Conceptualization of Silence: In the Special Context of Satish Gulati's Poetic Literature

Dr. Gurpreet Kaur

Assistant Professor

Government Degree College for Women, Kathua

Søren Kierkegaard, considered the father of existentialism, famously stated, "The modern world order and human life are diseased. If I were a doctor, I would prescribe, 'Create silence.'" Kierkegaard's philosophy is renowned for the concept of the "Leap of Faith," which suggests that to authenticate one's existence, an individual must leap beyond their rational belief system, much like Abraham, who was willing to sacrifice his beloved son for the sake of truth. This leap of faith involves sacrificing all preconceived notions. However, Kierkegaard emphasizes that embarking on this path requires first cultivating self-confidence, which cannot be achieved without "creating silence." For Kierkegaard, silence is so profound that it allows one to hear even the voice of the divine. Despite its polysemous nature, silence is a symbolic expression of human emotions.

Existentialist philosophers like Kierkegaard, Heidegger, and Sartre analyze physical and metaphysical phenomena through the prism of human emotions. Existentialism, as a philosophical school, studies how human existence and its internal conflicts influence epistemological processes, and how the discourse arising from these processes impacts human existence. For existentialist philosophers, human existence manifests through fundamental human emotions and sensitivities such as fear, anxiety, restlessness, and regret, which continuously define and shape our being. Observing the intellectual awakening of their time, Kierkegaard and other existentialists grew concerned about humanity's inauthentic existence. The materialization of the human self, under the guise of so-called authenticity, was being driven by orthodox discourses that were anatomizing the world order and human existence. Here, "anatomization" does not imply a Buddhist disbelief in the soul but rather the portrayal of humans

as soulless, unconscious beings. Kierkegaard viewed the religious authorities of his time as sources of violent discourses that, in the name of authenticating human existence, were perpetuating this anatomization through noise. Thus, adding more noise to counter such noise—by creating another opposing power structure—is unnecessary. Instead, there is a need to transcend all possible exercises of power. Rather than contributing to the noise, one must embrace silence to mitigate its negative effects and preserve the self.

It seems to me that Satish Gulati, directly or indirectly, draws inspiration from thinkers like Kierkegaard, striving to understand and create silence through his every work. This is evident in lines such as:

“I read life through the meanings of silence,

I haven’t stitched my tongue around silence.”

Or:

“The pain of silence is vast, its meanings profound,

Even a lifetime isn’t enough for a poet to explore.”

This research paper is based on an analysis of Gulati’s poetic literature, where a significant portion revolves around the concept of “silence.” In an interview with Patiala Doordarshan, the poet articulated that he endeavors to present a new idea through each poem. Thus, in this paper, I attempt to reinterpret Gulati’s poetic literature by treating “silence” as an idea. This reinterpretation serves as the methodology of the paper, aiming to conceptualize this idea. Not every instance of the word “silence” in Gulati’s poetry is included; rather, only those instances with the potential to function as an idea are selected. The paper explores the uniqueness of the term “silence” in Gulati’s poetry, its literary meanings, the challenges in determining its conceptual form, and attempts to conceptualize it within an existential framework.

When Gulati writes, “I read life through the meanings of silence,” it implies that the poet centers life around silence. Silence emerges as a multi-layered truth, with each layer offering new meaning to life. Due to its polysemous nature, the term “silence” can be considered a rhetorical device like shlesha (pun or double entendre). Its meanings multiply, especially when interpreted as a natural aspect of human disposition. Thinking of silence and speech outside the realms of natural, moral, and social phenomena expands their potential meanings. The dialectic of speech and silence resembles the dichotomy of happiness and sorrow described by Tolstoy in the opening of Anna Karenina: “All happy families are alike; each unhappy family is unhappy in its own way.”

Most human speech, being a product of linguistic interactions, appears uniform, but every silence is unique in its own way. For instance, the silence in the Kashmir Valley before and after its crisis differs vastly. The serene silence of the valley's natural beauty may resemble that of any prosperous valley, but the silence born from the crisis—a silence of chaos—is distinct from the terrifying silences of Afghanistan, Iran, Iraq, or Palestine, each unique in its causes. According to Dr. Jagtar, "The key brick of Gulati's poetry is silence." In Dr. Manmohan's words, "Silence is the hallmark of Satish Gulati's creativity." From the perspective of semiotics, the silence in Gulati's poetry is a "blank sign"—a sign without a fixed signifier or signified. Thus, it appears sometimes as a moral and sometimes as an immoral reaction. In Gulati's poetry, the term "silence" operates within dualities such as self-other, natural-social, moral-immoral, and intellectual-spiritual. These dualities seem contradictory, making it challenging to treat silence as an idea. Readers may perceive a lack of continuity in the idea within the poetry, leading to accusations of inconsistency. However, when viewed through an existential lens, these contradictions become vibrant, representing the essence of human existence. The human self, which cannot be defined through singular discourses or centralization, is naturally contradictory.

According to Sartrean philosophy, the self exists differently "in itself" and "for itself." For example, a Dalit woman is a human being in herself, but societal hierarchies and epistemological discourses continuously force her to exist as a "Dalit self" for herself. In her personal world and limited relationships, she may exist as a woman and a human, yet in societal interactions, she remains Dalit and untouchable. Thus, the human self exists simultaneously in personal and societal contexts, shaped by both positive and negative influences. A Dalit woman may experience peaceful silence from the satisfaction of fulfilling responsibilities in her personal world, while simultaneously adopting a self-reproaching silence to cope with caste-based dehumanization and economic struggles in societal interactions. Both silences continuously shape her self, making its contradictory nature inherent. Hence, the term "silence" in Gulati's poetry carries context-dependent meanings, representing both positive and negative connotations. However, this usage presents it as a blank sign, functioning primarily as a poetic device rather than a conceptual one. This is because Gulati's poetry is indirectly influenced by existentialism, which emphasizes portraying human emotions and sensitivities, capturing the human self's condition through their transformations.

The influence of existentialism is not a limitation of Gulati's poetry but aids in understanding its conceptual form. By employing "silence" in an existential context, the poetry treats it as an integral part of human existence, linking it to the portrayal of an individual's social and personal worlds. Such usage presents silence more as a creative element of the work than as an idea. In Western philosophical thought, when a thinker repeatedly uses a term, it implies an attempt to imbue it with specific meanings. This not only frees the term from conventional meanings but also mobilizes ordinary consciousness by expanding its semantic scope. For example, in Cartesian philosophy, the term "body" redefines our understanding of the body. In Punjabi thought, Dr. Gurbhagat Singh's term "vismad" has become a concept in his philosophy. Gulati's poetry similarly has the potential to uniquely conceptualize "silence." By attempting to present silence as a phenomenon akin to an idea, Gulati portrays it as something that brings one closer to nature, transcends words, and provides authentic solitude, enabling connection with all cosmic existences. He uses silence as a prism to define both physical and

metaphysical worlds, indirectly asserting its omnipresence in both subtle and gross forms. For him, natural phenomena—mountains, rivers, streams, seas, skies, birds, and water—speak through silence due to the absence of words. This silence is the language of the cosmos, embodying the idea of authentic solitude—a state where one is not only physically but mentally free from all thoughts and preconceptions, experiencing solitude beyond words.

For Gulati, a person remains unalone as long as they live in words and engage in self-communication. Authentic solitude requires moving beyond the convenience of words into wordlessness, where silence is felt as a vibrant phenomenon. This silence becomes the true medium of communication with nature and life. The errors in expressing emotions through words, the lack of clarity in conveying contextually accurate meanings, and the resulting anxiety and restlessness continuously affect human existence. In verbal communication, we strive to ensure the conveyed idea is accurately received through tone, repetition, and gestures. However, silence, as a natural phenomenon, requires no such conscious effort. It transcends conventional meanings, fostering a seamless self-other relationship. For instance, verbal communication limits human interaction to other humans, categorizing the self as "self" and others as "other." If silence becomes the medium, the concept of "other" expands vastly, encompassing not just humans but all physical and metaphysical phenomena. Gulati's poetry reinforces this through lines like:

"Earth, sky, stars, sun, a magical web of silence.

All creation lies within silence, its meanings vast.

The noise of silence surpasses silence, melodies lost in silence.

Countless caves within silence, intertwined…

Silence of breaths, of wandering, of blood's rhythm.

Silence of graves, of ruins, of living skeletons.

Silence of paper, of words, of seeking meanings.

Silence is no burning issue, nor a fleeting thought.

Silence has woven such silence, answering all questions."

In this composition, silence is portrayed as the fundamental cause of all possible forms, using hyperbolic and metaphorical rhetoric. The poet employs metaphors to such an extent that silence appears as an ancient phenomenon predating creation. For example:

"Their silence became a melody for both,

The sound of each other's breaths.

First came the atmosphere, then man,

And somewhere later, this sound emerged."

For the poet, sound is a later phenomenon, preceded by the presence of nada (cosmic sound), which resonates through silence as breaths. Gulati's poetry further defines physical and metaphysical phenomena through silence, as in:

"To reach the sea, rivers flow,

Carrying the thirst of lands…

Their silent world astonishes,

Who knows how much they hold within."

The silent world of rivers presents a profound image. Similarly, the poet defines "journey" as:

"How far its path, how high its flight,

The journey feels me before I feel myself.

In the cave of silence, seeking melody,

The journey speaks, stirring the infinite."

The journey is likened to a "cave of silence" with the potential to touch the infinite. Thus, the poetry presents silence as an idea, integrating it into intellectual consciousness as a dynamic phenomenon in the process of knowledge creation. The presence, search, and embodiment of silence in poetry hold aesthetic value. The poet seeks to make silence an integral part of life, much like the Buddha, who adorned himself with silence. Just as the Buddha's silence—distinct from all other silences—remains vibrant in his images, statues, and wall paintings, it evokes the serene essence of the self beyond the noise of existence. Gulati's poetry thus presents silence as an "Aesthetics of Existence," a factor essential for understanding the natural phenomena and the world beyond words.